

SOFAR

ב"ה

5785. ijar XXVIII. évfolyam 2. szám, 2025. május ★ A Nyíregyházi Zsidó Hitközség lapja

Forrás: MAZSIHISZ weboldal

Savuot

Savuot

Néhány nap múlva beköszönt az egyik legszebb ünnepünk, Savuot, vagy ahogy mifelénk mondták régen Svuesz. A következőkben megpróbálnám összefoglalni mindazt, amit érdemes erről a Jantevről* tudni. Héber dátum szerint Sziván 6-7. tehát egy kétnapos ünnepről van szó. Sokféle nevét ismerjük. Chág Hábikurim-az első zsengek ünnepe, mert az árpaaratásból származó zsenge áldozatot be kellett mutatni a Szentélyben az ünnepet megelőzően. A hetek ünnepe, mert Peszach** második napjától 7 hetet kellett számolni és az 50. nap volt ünnep. Az eskü ünnepe, mert elődeink megesküdtek az Örökkévalónak, hogy náásze, vönismá, megteszik és meghallgatják mindazt, amit a Mindenható nekik ad. De talán a legismertebb elnevezése: Mátán Tóraténu a Szináji kinyilatkoztatás ünnepe, hiszen Mózes tanító mesterünk ezen a napon vette át törvényeinket, többek között a Tíz parancsolatot. Svuesz ünnepe a három zarándok ünnep körébe tartozik, ami annyit tesz, hogy a Szentély idejében el kellett zarándokolni Jeruzsálembe, hogy ott be lehessen mutatni az ünnepi áldozatot. Ma már nincs Szentély, így ezt a micvát*** nem tudjuk gyakorolni. Az ünnep beköszöntő estéjén a máriv ima ünnepi betoldásokkal egészül ki, amit úgy hívunk: máárovisz. A három zarándok ünnep minden esti imájában megtaláljuk ezeket az ünnepi betoldásokat, mondani csak akkor szabad őket, ha nem péntek estére, tehát nem a Shabesz**** bejövételére esik az ünnep. Ünnepi gyertyagyújtás van mindkét este, két áldás kíséretében, az első az ünnepre vonatkozik, Lőhádlik nér sel Jom Tov, a második a shehejšanu. Vigyázni kell, arra, hogy második este élő tűzről vegyünk lángot és azzal gyújtunk második este ugyanúgy két áldás kíséretében, ezzel el is érkeztünk egy fontos hagyományhoz, hiszen ünnepről lévén szó lehet főzni, ételt melegíteni vagy éppen vinni. Fontos, hogy ezekben az esetekben élő tűzről kell tüzet vennünk. Napjainkban a vallásos családok ezt úgy oldják

meg, hogy vesznek olyan ünnepi mécses, amely 48 órán keresztül egyfolytában tud égni. Szép szokás, hogy virággal, zölddel díszítjük fel otthonainkat, zsinagógáinkat, imaházainkat, hogy az a Szináj hegyéhez legyen hasonló, ahol a kinyilatkoztatás megtörtént. Az első estén különleges hagyománnyal találkozunk. A virrasztás éjszakájának nevezzük, mert szokás minimum éjfélig, vallásosabb környezetben napfelkeltéig fent maradni, zsoltárokat mondani, Tórat tanulni, annak az emlékére, hogy őseink elaludtak ezen az éjszakán, mi ezt úgy próbáljuk kijavítani, hogy fent vagyunk és virrasztunk ezért is nevezzük Tikun Lél sel Sávuoznak# ezt az éjszakát. Mindkét nap a reggeli ima után Hálélt, egész Hálélt kell mondani. Az első nap Tórai olvasmánya a Tíz parancsolat. Ezt egy különleges arám nyelvű ima vezeti be, amelyet a Tóra olvasás előtt szokás elmondani, úgy hogy mondatról mondatra haladunk felváltva a közösséggel. Ákdámüt milin, így hívják ezt a bevezető imarészt. Ünnep révén 5 +1 embert hívunk fel a Tórához. Az ünnep külön olvasmánya Rút könyve, amit második nap szokás elolvasni. Mindkét délelőtt azokban a közösségeken, ahol van kohén***** ott van kohén - áldás is elviékben. Különleges hagyománya ennek az ünnepnek, hogy a beköszöntő este vagy az első nap folyamán tejes ételeket fogyasztunk annak emlékére, hogy a mi

Tóránk olyan, mint a tejjel, mézzel folyó Kánaán. Bár azért ennek gyakorlati okai is lehetnek. Magyarázataink szerint elődeink, mielőtt átvették a Tórat, nem tudták biztosan, hogy mi az, amit megehetnek, és mi az, amit nem, ezért kizárólag tejes ételeket fogyasztottak. Befejezésül engedjenek meg nekem egy kis tanítást az ünnep alkalmából. A régiek azt tanítják, hogy minden nemzedéknek olyannak kell magát éreznie, mintha részese lett volna a Szináji kinyilatkoztatásnak. Jó lenne, ha mi magunk is így éreznénk, azt éreznénk, hogy jó zsidónak lenni, azt éreznénk, hogy jó micvákat gyakorolni, hogy jó együtt lenni, hogy jó embernek lenni!

Markovics Zsolt

A Miskolci Zsidó Hitközség főrabbija

Miskolc,

2025. május 19.

5785. ijjar 21.

A képek forrása: MAZSIHISZ weboldal

* ünnep

** Egyiptomból való kivonulás ünnepe

*** jótett

**** szombat, a heti pihenőnap

***** az egykori Szentély papjának leszármazója
#egész éjszakai tanulás

Emléktábla avatás

Az alábbi megemlékezés 2025. április 28-án az egykori Szarvas utcai zsinagóga emléktáblájának avatásán hangzott el (Szarvas utca 10-12).

Tisztelt Emlékezők!

Régi adósságunkat törlesztjük most, amikor felavatjuk ezt a táblát, mely az egykori zsinagóga emlékét őrzi. A lerombolása óta eltelt évtizedek során az élő szemtanúk fogyatkozásával együtt sajnos fokozatosan feledésbe merült, hogy volt itt valamikor egy templom, s mára már szinte teljesen eltűnt a városlakók emlékezetéből. Pedig nem csupán a helyi zsidóság számára volt fontos hely, de Nyíregyháza városképét is közel hat és fél évtizeden át meghatározta ez az impozáns épület.

Nyíregyházára 1840-től telepedhettek be izraelita vallású lakosok, s az 1860-as évek végére már olyan szépen gyarapodott a létszámuk, hogy a nagy ünnepeken nem fértek el az imaházukban. Egyre sürgetőbbé vált egy templom fölépítése. Az erről szóló hitközségi határozat 1879. április 25-én, született meg. Az ügyek intézésére egy 13 tagú templomépítő bizottságot hoztak létre **Haas Mór** elnökletével. Ő ekkor a Status Quo Izraelita Hitközség elnöke volt.

Az építkezés előkészületeinek egyik fontos lépéseként a hitközség megbízásából **Horváth Gyula** városi mérnök Nagykárolyba utazott, hogy az ottani zsinagógát megszemlélje, és elkészíthesse a műszaki tervrajzokat és a költségvetést. (Ez a zsinagóga egyébként ma is áll Nagykárolyban.)

Haas Mór 1880. április 1-jén tette közzé az árlejtési, azaz versenytárgyalási hirdetményt, mely többek között arról is tájékoztatót, hogy az építkezéshez 300 000 téglát fognak a vállalkozók rendelkezésére bocsátani.

A templomépítésre ekkorra már jelentős pénzalap gyűlt össze, Nyíregyháza városa pedig 25 000 téglával járult hozzá a nemes cél megvalósításához.

Az építkezés a határozathozatal első évfordulóján, 1880. április 25-én kezdődött el, ám június elejére elfogyott a téglá. **Haas Mór** ekkor elment Királytelekre gróf **Dessewffy Dénes**hez és öccséhez, hogy készpénzért vagy kölcsön téglát kérjen tőlük.

A nagylelkű **Dessewffy testvérek** azonban ajándékba adták a tízezer jó minőségű téglát a nyíregyházi hitközségnek.

Az építkezés tovább folytatódott, s július közepén már arról számolt be a Nyírvidék, hogy a már messziről kimagasló templom tetőzete néhány nap múlva teljesen kész lesz.

Nem egészen egy hónap múlva pedig egy levelet közölt a helyi lap, mely az olvasók figyelmébe ajánlotta az „*ép oly korszerű, mint impozáns izraelita templom épületét, mely minden tekintetben díszére válik, nemcsak e hitközségnek, de a városnak is*”.

A zsinagóga belső terét a **Sulchán Áruch törvény- és szertartáskönyv** szabályainak megfelelően alakították ki: a Tóra felolvasására szolgáló emelvényt középen helyezték el, a karzaton ülő nőket pedig sűrű, magas rács takarta el a férfiak szeme elől.

Szeptember 5-én, az 5640. zsidó újév napjának előestéjén átadták a templomot, s azt is tudjuk, hogy „*ez alkalommal vonult be először a magyar szó a nyíregyházi izraeliták templomába.*”

S bár a belső festés az átadáskor még nem volt egészen kész, az őszi ünnepeket már itt és együtt tölthették a hittestvérek.

A zsinagóga szinte felfoghatatlanul rövid idő, 57 nap alatt készült el.

Haas Mór iránti hálából, aki nem csupán kezdeményezte, de fáradhatatlanul, akadályt nem ismerve vitte végig a templomépítés ügyét, a hitközség az újonnan felépült zsinagóga előcsarnokában egy márványtáblát helyezett el érdemeit méltató felirattal.

Fotó: Urbán Teréz

Az új templomba egy év múlva főként is hoztak: **Lieber Saul** Lengyelországból érkezett, és magával hozta fiúkórusát is.

A gyönyörű zsinagóga, melyet 1902-ben még kibővítettek, közel hat és fél évtizedig volt a nyíregyházi zsidók istentiszteleteinek, ünnepeinek, fiatal párok esküvőinek és más vallásos alkalmaknak a színhelye. A hat és fél évtized alatt két kiváló főrabbi szolgált benne: **Friedman Károly**, Nyíregyháza első főrabbija haláláig, 1905-ig, majd az országos híru tudós főrabbi, **dr. Bernstein Béla** 1909-től az 1944-ben történt elhurcolásáig.

Ez az 1944-es esztendő nem csupán a nyíregyházi zsidók pusztulását hozta magával, de októberben a visszavonuló németek elpusztították a Szarvas utcai zsinagógát is.

Helyére a templom megmaradt homlokzati részét felhasználva a túlélők 1949-ben egy emlékfalat állítottak, melyre márványtáblákat helyeztek el az áldozatok nevével.

Az emlékfal előtt egy parkot alakítottak ki, s itt kapott helyet két fekete gránit emlékmű: az egyik a munkaszolgálatban, a másik a haláltáborokban meggyilkolt mártírok emlékét őrzi.

Ezt a telket azonban és a mellette lévő korábbi két zsidó iskolaépületet 1953-ban államosították, mert a város a zsinagóga immár üres telkére is iskolát szándékozott építeni.

A hitközség az emlékműveket ezért áthelyezte a Kótaji úti zsidó temetőbe, ahol jelenleg is állnak. A zsinagóga telkére pedig – szépen alkalmazkodva a két mellette lévő iskola építészeti stílusához – fölépítették ezt a középső épületet.

Úgy vélem, hogy egy elpusztult templom helyén – ha már új templom nem építhető – a legnemesebb rendeltetésű épület egy

iskola. S különösen érvényes ez erre a helyre, hiszen a templom építéséért egykor annyi áldozatot hozó **Haas Mór**nak és a később ebben a zsinagógában szolgáló **dr. Bernstein Béla** főrabbinak is egyik legfontosabb szívügye volt az ifjú nemzedék oktatása, nevelése.

Néhány példát említenék erre: **Haas Mór** Varjúlaposon, az általa bérelt négy pusztai központjában saját költségén létesített elemi népiskolát, melyet fel is szerelt, és egy tanítói állást is biztosított. Ezért a közoktatásügyi miniszter dicséretét is elnyerte.

A nyíregyházi evangélikus főgimnáziumban pedig, majd pár évvel később a polgári leányiskolában is nagy összegű alapítványt hozott létre szegény sorsú, szorgalmas, jó magaviseletű tanulók számára, vallásfelekezetre való tekintet nélkül.

Bernstein főrabbi értékrendjében is kiemelten fontos volt a fiatal generáció oktatásának, nevelésének ügye az elemi iskolától a felsőfokú tanulmányokig. Az iskola mindig kedves tartózkodási hely volt számára, melyet egyik beszédében szemléletes metaforával „a békesség kútjára” nevezett. Más alkalommal pedig az iskolát a templom ikertestvérekként jellemezte. Ő írta meg a középiskolai hitoktatás tervezetét és a mind a nyolc osztály tankönyvét. S ő maga is tanított az evangélikus főgimnáziumban és az evangélikus lánygimnáziumban.

S milyen bölcs rendező az élet: **dr. Bernstein Béla** egykori lakóháza helyén, a Szarvas utca 24. szám alatt épült fel ennek az iskolának a kollégiuma, amely előtt most állunk, s melynek helyén egykor a zsinagóga állt.

A templom lerombolása óta eltelt több mint 80 év alatt szinte kicserélődött Nyíregyháza lakossága. Az erre járók ma már természetesnek veszik, hogy itt van ez a szép, nagy gyógypedagógiai intézmény, és bizony elenyésző azok száma, akik tudnak róla, hogy valaha itt egy zsinagóga is állt.

Azért is gondolta úgy tavaly, a holokauszt emlékévében a **Nyíregyházi Városvédő Egyesület**, hogy kezdeményezi és erkölcsileg támogatja ennek az emléktáblának a létrejöttét.

A **Nyíregyházi Zsidó Hitközség vezetése** készséggel azonosult ezzel a kezdeményezéssel, és vállalta a terv megvalósításával járó összes kötelezettséget.

A **Városvédő Egyesület elnöksége** pedig igyekezett az ügyintézésben minden segítséget megadni a hitközségnek.

Megkeresésünkre jó szívvel és örömmel támogatta az ügyet a zsinagóga helyén álló **Bárczi Gusztáv Általános Iskola és Készségfejlesztő Szakiskola intézményvezető asszonya**, valamint a fenntartó, a **Nyíregyházi Tankerületi Központ akkori igazgatónöje**. Ezúton is köszönetet mondunk nekik a támogatásért. S köszönet illeti a hivatalos eljáráshoz szükséges **mérnöki dokumentáció elkészítőjét**, valamint Nyíregyháza városa **főépítészt és polgármesterét** az emléktábla engedélyezéséért.

S elismerésünket fejezzük ki a **kőfaragó mesternek** az igényes fotógravírozásért, melynek révén, ha csak ilyen formában is, de visszavarázsolta a régi helyére a templomot.

S bár eredetileg a holokauszt emlékévében, a zsinagóga lerombolásának 80. évfordulóján szerettük volna ezt az emléktáblát felavatni, végül úgy alakult – talán szerencsésebben is –, hogy a pusztítás helyett most az építésre emlékezünk. Három nappal ezelőtt volt ugyanis 145. évfordulója annak, hogy elhelyezték a zsinagóga első köveit, tégláit ezen a helyen.

Emlékezzünk ma arra az akaratra, összefogásra, segítőkészre és áldozathozatalra, melynek révén egy közösség egykor felépíthette ezt a templomot, mert ez példa lehet, hitet és erőt adhat az utókor számára is.

Urbán Teréz

a Nyíregyházi Városvédő Egyesület alelnöke

Gábor Marianne születésnapjára

Budapest, 1917. április 26. – Budapest, 2014. július 23.

Apai nagyapja Léderer Gábor (Gábriel) rabbi, nagyanyja: Klein Lotti. Három fiúk született, a legidősebb Gábor Marianne édesapja, Léderer Ignác (1868–1945). Anyai nagyanyja, Rubin Anna szerb zsidó családból származott, akik Szerbiából menekültek el. Anyai nagyapja, Raiss Mór bányászvezető volt. Anyai nagyszüleinek nyolc gyermeke volt. Gábor Marianne édesanyja volt a legidősebb, Raiss Izabella Lucia (1880–1944). Szülei 1900 novemberében házasodtak össze. Édesapja 1921-től Bardócon (Baldovce, Baldovskákúpele, Szepes vm.) gyermekek üdültetésével foglalkozott.

Felmenői a magyarországi zsidóság kiválóságai voltak. Családfája apai ágon a sátorlajú helyi Teitelbaum Mózesig, a Jizsmách Mose című rabbinikus munka szerzőjéig, anyai ágon Tyroler Ignác rézmetszőig, a Kossuth-bankók készítőjéig vezethető vissza. Nagyapja rabbi volt, édesapja, Gábor Ignác nemzetközileg elismert tudós, a magyar verstan egyik legkiválóbb kutatója. Ő volt az óizlandi-germán Edda-dalok magyar fordítója, a Vándordíák-mozgalom megalapítója. 1911-től a zsidótörvények tiltásáig az általa alapított Munkácsy Mihály utcai híres Fiúnevelő Intézet megalapítója, igazgatója.

Gábor Marianne bátyja, Gábor György több könyv szerzője.

Férje, a nagyszerű költőről-műfordító-irodalomtörténész, Rónai Mihály András.

Gábor Marianne önarckép

A családi krónika vége tragikusan alakult: a tudós Gábor Ignácot, a magyar nyelv- és irodalom szerelmesét, aki rendkívüli módon hasonlított Móricz Zsigmondra, 77 évesen elhurcolták a nyilasok és 1945. január 10-én, a Liszt Ferenc téren - a gettóba kísérés helyett – vejenek, Rónai Mihály Andrásnak az egész családjával együtt agyonlőtték.

Feleségét, Raiss Izabellát, a magyar írók német nyelvű tolmácsolóját már két hónappal korábban Gönyűnél a Dunába lőtték.

Gábor Marianne szüleinek meggyilkolásáról, édesapja tömegsírnak exhumálásáról megdöbbentő részleteket olvashatunk a Centropa-interjúban, és itt a Fb oldalamon.

A művésznő 1944 áprilisában, a legvésztérheesebb napokban, alig több, mint egy hónappal a német megszállás után férjhez ment Rónai Mihály András (1913–1992) költő-irodalmárhoz, aki ekkor munkaszolgálatos volt, de a házasságkötés miatt három nap eltávozást kapott. Mityuval, mert így szőlította őt, házasságuk egy életre szóló, lelki- és szellemi közösség volt.

A művésznő szülei egész életükben munkájukkal és mecénási tevékenységükkel jelentősen hozzájárultak a magyar kultúra gondozásához, terjesztéséhez, a hátrányos helyzetűek támogatásához, neveléséhez.

Gábor Marianne saját emlékei szerint már ötéves kora óta rajzolt,

édesapjáról ekkor készült portréja ma is megvan. Ebben az időszakban írt hozzá verset a család jó barátja Heltai Jenő, Marianne emlékkönyvébe címmel, amelynek híres első sora így szól: „Akit az istenek szeretnek, Örökre meghagyják gyerekeknek.” (<https://moly.hu/konyvek/s-nagy-katalin-gabor>).

Nyolc-kilenc éves korában családi ismerősük, Herman Lipót festő- és grafikusművész bemutatta a szintén festő- és grafikusművészek, Kernstok Károlynak, az avantgárd egyik tehetséges képviselőjének, aki felfigyelt rá és tizenégy éves korában Szőnyi István festőiskolájára küldte. Tanulmányait ott, majd a gimnáziumi érettségi után Réti István és Szőnyi István növendékeként a budapesti Képzőművészeti Főiskolán végezte, ahol 1939-ben Nemes Marcell-díjjal tüntették ki.

Főiskolás korában 1938-ban, a Tavaszi Szalonon mutatta be Örkényi-Strasser István unszolására beküldött első két képét a nyilvánosságnak a Szinyei Társaság, amelynek tárlatain 1941-ben Hatvany-díjat, 1940-ben és 1942-ben Kitüntető Elismerést nyert. Ettől fogva szerepelt mind a KÚT, mind a Nemzeti Szalon kiállításain, ez utóbbinak már tagjaként, valamint nemzeti kiállításokon is, az 1939-es nemzeti kiállításon egyetlen főiskolás festőként. 1936-ban és 1938-ban néhány hetes utat tett Velencébe és Padovába.

Szőnyi István olaszországi ösztöndíjra terjesztette fel, de ezt a magyar kormányzat elutasította, a francia kormány által felajánlott ösztöndíjat pedig az időközben kitört háború miatt nem vehette igénybe.

Első önálló kiállítására 1942-ben került sor.

1941 és 1943 között minden évben, Szőnyi Istvánnal, Berény Róberttel, Vass Elemérrrel, Szobotka Imrével, Vörös Gézával együtt Zebegényben dolgozott.

Első önarcképét 1944 januárjában, akkori második önálló kiállításán kapta meg a Fővárosi Képtár.

Már a felszabadulás másnapján részt vett a képzőművészek szabad szervezete és az akkori Rippl-Rónai Társaság alapításában.

Műveivel ott volt az Első Szabad Nemzeti Kiállításon. Az Újjáépítési Díjat –legfiatalabbnak s egyetlen női művészként nyerte el, 1947-ben pedig már új önálló kiállítással jelentkezett. Pályája negyedik önálló kiállítását 1948-ban a Margit-híd újjáépítésének ábrázolásának szentelte. Az 1945-től 1948 végéig terjedő időszak valamennyi nemzeti kiállításán, valamint – többek között - a Fővárosi Képtár, a Műcsarnok, az Ernst Múzeum összes tárlatán részt vett. 1948 augusztusától december végéig olaszországi- és franciaországi tanulmányutat tett.

A fordulat éve után, 1949 elejétől – „polgári” származása miatt – nem állíthatott ki, kapcsolata a közönséggel és a művészeti élettel 1955 második feléig teljesen szünetelt.

Pályája az 1957. március 2-án megnyílt nagyszabású kiállításával indult újra. 1957-58-ban Franciaországban és Olaszországban töltött fél esztendő, 1958-ban Londonban és Belgiumban járt. 1958-ban a brüsszeli világkiállítás magyar napján, Antwerpenben rendezett bemutatóján szerepeltek képei. Az ezután következő néhány évben művei a magyar művészetet reprezentáló kiállításokon Berlinben, Oslóban, Kijevben, Tallinnban, Prágában, Varsóban, Teheránban, Bagdadban, Új-Delhiben, Kuvaitban vettek részt. Másutt – mint a bordeaux-i, illetve mérignac-i biennálén való részvételekor – egyéni meghívásoknak tett eleget. Ezekben az években művei Magyarországon is számos reprezentatív tárlaton vettek részt, köztük a Magyar Képzőművészeti Kiállítások legtöbbjén.

Bejárta Európa legtöbb országát, huzamosabb ideig mindenkor Olaszországban és Franciaországban időzve és minden alkalommal – mint mindig - a maga erejéből vagy külföldi meghívásra.

A 70-es évek közepétől számtalan önálló külföldi kiállításra hívták, amiket az ottani vezető galériák és városok rendeztek. Carlo Levi és Renato Guttuso javaslatára Velencében már 1958-ban beválasztották a Sociéte Européenne de Culture-be, ahol magyar festőként Bernáth Auréllal foglalt helyet. Ottani második kiállítása alkalmá-

val Giorgio de Chirico osztotta meg vele saját, évenkénti tárlatainak termeit.

Munkái – a Magyar Nemzeti Galériában őrzött harminc műve és más hazai múzeumok, intézmények, valamint gyűjtők tulajdonában lévő képei mellett – nagy számban kerültek külföldi múzeumokba, köz- és magángyűjteményekbe.

„Léleklátó és lírai” portréfestészetét dicsérték a kritikusok az 1966–1967-es római művészeti szezonot megnyitó kiállítását méltatva.

1976 novemberében került sor önálló külföldi kiállítására Firenze városának meghívására és rendezésében, a Fra Angelico műveinek múzeumául szolgáló San Marco kolostor középkori kerengőjében és termeiben, amelynek alkalmával Leonardo-éremmel tüntették ki. Két önarcképe erről a kiállításról került az Uffizi-képtárba.

Azok közül, akik pályáján elindították és bátorították, elsősorban mesterének, Szőnyi Istvánnak, valamint Kernstok Károlynak, Berény Róbertnek, Herman Lipótnak, Elekfy Jenőnek és Petrovics Eleknek többször mondott köszönetet. Kegyelettel gondolt anyai nagybátyjára, a jeles Székely Bertalan-tanítvány Teplánszky Sándorra is, akinek épp az övétől eltérő látásmódja ösztönözte arra, hogy csakis saját látásának engedelmessédjék.

Az 1977 végén, a Magyar Nemzeti Galériában megnyílt nagyszabású kiállítását szülei emlékének ajánlotta.

Művészi pályája a nyolcvanas évek végétől a szakmai figyelem – a több évtizedes tiltás, türes után – szükségszerűen az avantgárdok, a modernnek, főleg a konstruktívok és absztraktok felé fordult.

A 90-es években átrendeződtek a képzőművészeti intézmények és megjelentek a magángalériák, de Gábor Marianne határozottan elutasította a piac érdeklődését, nem akart eladni a képeiből, ezért a műkedvelő közönség nem találkozhatott a festményeivel.

A Jászi Galéria 2012-ben – még a művésznő közreműködésével – rendezte első kiállítását. A híres 1977 -es MNG kiállítástól haláláig eltelt 37 évben arányosan nőtt műveinek száma.

A Zsidó Múzeum gyűjteményeiben őrzött művei itt találhatóak: <http://collections.milev.hu/.../show/artists/gabormarianne>.

Pogány Ö. Gábor művészettörténész, művészeti szakíró így említi: „Gábor Marianne alkata szerint boldogságra termett. Közönségében azt tudatosítja, hogy mindenek ellenére élni jó, mert a szem érdekes, vidám, nagyszerű, mulatságos, tanulságos, nemes dolgok befogadására teszi alkalmassá az embert.”

Kassák Lajos pedig 1957-ben így írt róla: „...őszinte odaadással beszélek Gábor Marianne tájképeiről, ..., hegedűjéről levette a hangfogót, szabadon zengenek a húrok, illetve a színek felszabadították magukat. Az az érzékeny idegesség, hevült lelkiállapot, ami Gábor Marianne-ra, az emberre jellemző, belekerült képeibe is, ezért olyan mozgalmasak vonalban, el nem határoltak formában, csengően világosak, egyértelműek színben.”

Gábor Marianne haláláig folyamatosan dolgozott.

(A Centropa részletes életrajz-interjút készített a művésznővel. A csaknem 60 oldalas interjú rendkívül érdekes, tartalmas, és sok más családhoz hasonlóan tragikus eseményekkel teli élet eseményeiről olvashatunk.)

Forrás:

Centropa: részletes életrajz, Bihari Józsefné 2005-2006

Zsidó Múzeum

Wikipédia

Gábor Marianne - még életében elmondottak alapján

*Monori Marika
képzőművészeti projektvezető*

A festőművésznő kiállítását 2025. április 28-án Mátészalkán a Szatmár Múzeumban Monori Marika nyitotta meg.

Kép: Monori Marika
A Szerkesztőség

Rendhagyó holokauszt monodrámája

Nyíregyházán, többszáz fiatal tanuló részvételével

A Nyíregyházi Zsidó Hitközség és a Kazán István Kamaraszínház közös szervezésében valósult meg 2025. április 7-én, Sárdi Mária: Kislány a pokolban holokauszt monodrámája Nyíregyházi előadása. A monodrámát a Nyíregyházi Kodály Zoltán Zenei Általános Iskola nagytermében tekintette meg többszáz tanuló a különböző középiskolákból.

A köszöntőt Halkóné dr. Rudolf Éva országgyűlési képviselő mondta el szívhez szólóan, utána Färber György a Nyíregyházi Zsidó Hitközség elnöke, mint főszerző mondott köszönetet a megvalósulásért pár gondolatot, majd következett a monodrámája. Az eseményt Rosenfeld Dániel Imre a Zalaegerszegi Zsidó Hitközség kántor zárta a Kél molé kezdetű gyászimával, majd fújta meg a Sófárt a mártírok emlékére, aki egyben darab menedzsere is. Ahogy főkantor úr mondotta, „az előadás után, senki nem úgy megy ki a teremből, ahogy bejött!” s tegyük hozzá, igaza lett. A fiatal /15 év feletti/ nézők nagy tapssal jutalmazták a monodrámát, ahol Dombrádi Alina színésznő, tehetségével, természetességével magával ragadta a fiatal nézőket!

A végére hagytuk Kriszt László dramaturg, rendező, a monodrámával kapcsolatos gondolatait:

Rosenfeld Dániel

„Ritkán adatik meg, hogy egy monodrámája, pláne egy holokauszt monodrámája 19 évig legyen színpadon, egy kicsi kamaraszínház repertoárján. A másfél évtized alatt sok kolléga, külső segítő munkája, kitartása kellett ahhoz, hogy színpadon maradjon.

hasson a megtörtént eseményekből készült színpadi adaptáció, amelyet több mint 50 ezren láttak élőben. A holokauszt monodrámája mondanivalója nagyon tiszta és világos volt: egy 15 éves kislány, vészkorszak alatti szenvedéseinek keresztül elmondani, megmutatni a 600 ezer magyar és a 6 millió zsidó ember elhurcolását, jogaiktól megfosztását, kínzását, megölését. Mindez mementóként álljon itt előttünk, s okuljon belőle az emberiség!” A beszámoló végén pedig említsük meg, mindazokat a támogatókat, akik ennek a feledhetetlen előadás megvalósulásához segítséget nyújtottak!

MAZSIHISZ, Nyíregyházi Zsidó Hitközség, MAZSÖK, Magyarország Kormánya, Kodály Zoltán Zenei Általános Iskola, Nyíregyházi Önkormányzat, Kazán István Kamaraszínház, Gershwin Produkciós Iroda, MAZSISZEM
Az előadás és a Színtársulat további zsidó, holokauszt és más tematikájú előadásairól, képzéseiről további részletek: <https://mindenamisinhaz.hu/?p=455> www.zsidoszinhaz.hu

Az előadásokról, képzésekről a következő címen érhető el több információ: <komplexmuveszet@gmail.com

Képek: Kazán István Kamaraszínház

A Szerkesztőség

Färber György, Dombrádi Alina, Halkóné dr Rudolf Éva, Rosenfeld Dániel, Kriszt László

Közlemény

A II. világháború alatt deportált és elpusztított nyíregyházi zsidó polgárookra emlékszik Nyíregyháza Város. A megemlékezést a Bernstein Béla téren június 15-én 10 órai kezdettel tartják. A Kótaji úti zsidó temetőben a megemlékezés ugyanezen a napon 11 óra 30 perckor kezdődik.

Nyíregyházi Zsidó Hitközség

Könyvbemutató

Scheer Róbert „Nagyanyám könnyebb álmot ígért” c. könyvéről

Scheer Róbert Szatmárnémetiben született, korábban német, mostanában inkább magyar nyelven írt művei révén ismert író gyermekévei alatt soha egy szót nem hallott arról, hogy Nagykarolyban Pici néven ismert nagyanyja, Meisels Erzsébet hol volt, miket élt át 1944-ben és 1945-ben, amikor fiatal lányként akarata ellenére el kellett hagynia szülővárosát, ahonnan a MÁV által rendelkezésre bocsátott vonaton megérkezett Auschwitzba. Róbert már ifjúkorba lépett, amikor Pici megtörte hallgatását, és elmondta, majd egy füzetbe kézzel leírta a vele történeteket.

A szöveget az unoka könyvvé szerkesztette, majd elküldte a KAS kiadó vezetőjének, Kocsis András Sándornak, aki a könyvet „Nagyanyám könnyebb álmot ígért” címmel azonnal megjelentette.

Pici története 1944 május végén kezdődött, amikor Nagykarolyból átszállították a szatmárnémeti gettóba, ahonnan 1944 június 5-én érkezett Auschwitzba.

A könyvben közölt szöveg minden szava az övé. Kopogó, sebző szavak, melyek írójukból kiszakadva az olvasókat is megsebzik. Mindenütt ott vagyunk, ahol ő volt, látjuk, amit ő látott, érezzük, amit ő érzett. Egyetlen percre sem engedi el a kezünket, vele járjuk végig a náci pokol minden bugyrát. A szöveg különlegessége, hogy időről-időre megszakad, a jelen és a jövő egyként múlttá vált, egymást váltogató jelenetei az olvasóban válnak egységgé, élénk állítva egy női életet, melyet nem tudott megtörni a kegyetlen történelem.

Hosszan hallgatott, majd egy idő után unokája láttán megtört benne a trauma által okozott némaság és megszülettek a felejtéssel szembeálló szavak, melyeket unokája könyvvé formálva átörökített nekünk.

Meisels Erzsébet kétszer jött haza a Partiumba. Először 1945 augusztusában kalandokban bővelkedő úton tért vissza a helyre, amely deportálása idején Magyarországhoz tartozott, de mire visszatért, már Románia része volt. Második visszatérésére 2025 áprilisában került sor, amikor az emlékeit összegző könyvet bemutatták a nagykarolyi kastély dísztermében, ahol a város polgármesterasszonya jelenlétében gyűlt össze az érdeklődő helybeliek, akik közül sokan ismerték személyesen Picit.

Nagykarolyban a kívülről jó karban lévő, belül pusztuló zsinagóga üresen áll. A városban, mint az 1944-ben érvényes határok által határolt Magyarország területén lévő városok többségében 2025-ben már nem élnek zsidók, akiket a magyar állam mind deportált, függetlenül attól, hogy a zsidóságot belülről megosztó melyik ághoz tartoztak, kitértek vagy vallástalanok voltak.

Hitler a második világháború idején két fronton harcolt. Az egyik fronton szárazon, vízen és a levegőben katonái harcoltak a Szövetséges és Társult hatalmak hadseregei ellen, s ebben a harcban vereség várt rá. Az európai zsidó polgárok ellen indított háború frontján viszont az antiszemita vezér és kancellár sikerrel járt. Utolsó, győzelmes csatáját Magyarországon vívta, az akkori magyar kormány aktív segédletével.

A magyarországi csapdát Hitler már jóval korábban felállította. Nem volt, nem lehetett titok előtte, hogy a magyar társadalom képtelen volt belenyugodni az első világháború után rákényszerített békére, mely területe és lakói nagy részétől megfosztotta. A háborúra készülő vezér felismerte, hogy Magyarországból mindhalálig tartó szövetségesre talál mindkét fronton, ha tevőlegesen hozzájárul ahhoz, hogy az elszakított országrészek és azok lakói ha nem is egészükben, de jelentős mértékben visszakerüljenek az országhoz, amely 1920-ban a hajdani Osztrák-Magyar Monarchiától leválasztva, ha megkisebbedve is, de függetlenné vált.

Hitler számítása bevált. Az ország vezetői ugyan világosan látták, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmak győzelme elkerülhetetlen, képtelenek voltak szakítani Németországgal, s amikor a szakításra tett bátoratlan lépéseiket megelégedve a vezér és kancellár elrendelte Magyarország megszállását, a sikeres revízióért hálás magyar társadalom elfogadta az új, immár teljesen németbarát kormányt, melynek legitimitását fokozta, hogy a kormányzó is helyén maradt.

A számla benyújtása nem maradt sokáig hátra. Magyarországot 1944 március 19-én szállta meg a Wehrmacht, s az új kormány április

5-tel kezdődően elrendelte a zsidók látható megkülönböztetését, amit hamarosan követtek az Európa más országaiban már kipróbált eljárások, melyek végeredményeként a teljes vidéki zsidóságot hat hét leforgása alatt deportálták.

Ez a hat hét végzetesen összekapcsolta a magyarság két huszadik századi traumáját. A trianoni békeszerződés revíziója eufóriát váltott ki a magyarokból, akik között a visszatért országrészek lakói között ott voltak a magukat magyarként azonosító zsidók is. Amikor a kormányzó fehér lován bevonult a visszatért városokba, mögötte ott sejtett a törvények érintettjeinek végzetét jelentő zsidótörvények sötét árnya. Szász Lajos, a magyarországi zsidókat halálba küldő Sztójay-kormány minisztere 1944. május 23-án Nyíregyházán tartott beszédében felülmúlhatatlan cinizmussal azt mondta, hogy „A zsidókérdés megoldásánál nem lehet irányadó a gyűlöletből fűtött antiszemizmus, hanem egyedül és kizárólag a szeretettől áthatott fajvédelem”. Mondta ezt a miniszter akkor, amikor már javában zajlott a nyíregyházi zsidók deportálása.

1944-ben nem zsidó magyarok fosztották meg magyarságuktól a zsidó magyarokat, akiknek a fele

Magyarország azon részeiben élt, melyek Hitler ravasz számításából vissza kerültek oda, ahova minden magyar számára jogosan tartoztak. Hitler számítása bevált. A zsidók ellen vívott háború utolsó csatájában 1944-ben a hálás nem zsidó magyarok megfosztották magyarságuktól, kirabolták és a halálba küldték a zsidó magyarokat. Egy évvel később kiderült, hogy Németország vesztett, s vele az utolsó pillanatig kitaró Magyarország is a vesztes oldalra került, ami azt jelentette, hogy az ország területét újra a trianoni békeszerződéskor megállapított határok szabták meg. Ezáltal a magyarság két traumája, Trianon és a holokauszt között végzetes kapcsolat jött létre, melynek mérgező következményei az idő múlásával nem enyhültek, inkább súlyosbodtak.

Meisels Erzsébet Magyarországról ment el, s Romániába tért vissza. A Romániában élő magyarok a holokauszt és Trianon iker traumáját kevésbé érzik mint a mai Magyarországi lakói. A romániai magyarok hivatkozhatnak arra, hogy ők már nem annak az államnak a hatalma alatt élnek, melynek szervei Eichmann-t is meglepő határozottsággal és gyorsasággal hajtották végre Hitler parancsát, s ennek következtében nincs okuk, hogy lélektanilag zavarja őket a bűn, melyet a magyar állam a zsidó magyarok ellen elkövetett. Ezzel szemben a mai Magyarországi területén élőknél szembe kell nézniük azzal, hogy a deportálásokat szervező és lebonyolító kormány magyar volt, éppen úgy, mint a jelenlegi magyar állam kormánya. A hely, ahol a deportálás tragédiája zajlott, ma éppen úgy a magyar közigazgatás és rendvédelem szerveinek színhelye, mint volt 1944-ben, a különbség csak annyi, hogy a deportálás végrehajtásában kulcsszerepet betöltő csendőrséget az 1945-ben hivatalba lépett kormány megszüntette. De minden faluban, városban megmaradtak a jelek, amelyek jelentései az egykori elkövetők, áldozatok, közömbös vagy haszonélvező kívülállók és segítők utódaiban elevenen él, bár hallgatnak róluk.

A két trauma által ütött sebek csak akkor gyógyulnak meg, ha a holokauszt minden egyes helyszínén azonos forgatókönyv szerint lezajló dráma összes szereplője beszélni kezd egymáshoz, megtörve a hallgatás összeesküvését, mint tette azt Meisels Erzsébet, aki unokája, Scherer Robert által üzen a később születetteknek.

A holokauszt nem ért véget 1945-ben. Az emberek kategóriák szerint történő megkülönböztetése és üldözése folytatódott. Kitelepítették a svábokat, Szibériába hurcolták a Vörös Hadsereg által véletlenül szerűen összefogdosott férfiakat és nőket, elűldözték az arisztokratákat, megalázták az osztályidegennek minősített keresztény középosztályt, kirabolták a kuláknak nyilvánított szorgalmas parasztokat, bebörtönözték az 1956-os forradalom hőseit. Meisels Erzsébet könyvének üzenete, hogy ahol, és amikor az emberek közötti velük született egyenlőség értéke elvesz, ott és akkor felfeslik a mindenki javát szolgáló társadalmi együttélés szövete, s az egyenlőtlenségek cunamija végül mindenkit magával sodor.

Elkészült a Túlélők Múzeuma

2025 májusában A Nyíregyházi Zrínyi Ilona Gimnázium és Kollégium diákjainak egy kis csoportja felejthetetlen élményben részesült: meghívást kaptak a Brněnec-ben megrendezett Túlélők Múzeumának ünnepélyes megnyitójára. Az eseményt az Arks Foundation és a Zachor Alapítvány közösen szervezte azon a történelmi helyszínen, ahol egykor Oskar Schindler gyára működött. Schindler a Prágától mintegy 160 kilométerre-keletre fekvő Brněnec városában található ipari területet használta fel 1200 zsidó megmentésére. Történetét az 1982-es „Schindler bárkája” című könyv és Steven Spielberg 1993-as Oscar-díjas filmje, a „Schindler listája” meséli el. A náci 1938-ban ellopták az egykori textilgyárat zsidó tulajdonosaitól, és koncentrációs táborra alakították.

A megnyitón való részvétel mélyen megérintette diákjainkat. Megható beszédek hallgathattak meg túlélőktől és azok leszármazottaitól, valamint a gyár történetébe is betekintést nyerhettek Daniel Low-Beer tolmácsolásában, akinek a nagypapájától vették el a náci a textilgyárat. A múzeum interaktív kiállítása személyes tárgyakon, eredeti dokumentumokon és digitális ins-

tallációkon keresztül hozta közel a múltat, megteremtve az élő történelem megtapasztalásának lehetőségét. Az állandó kiállítás része az a 12 roll upból álló anyag, amit a magyar középiskolások, köztük a Zrínyisek készítettek helytörténeti kutatásaikra alapozva.

A megnyitó nemzetközi jellege – különböző országokból érkező fiatalokkal, tanárokkal, kutatókkal és túlélőkkel való találkozás – különösen inspiráló volt. A diákok számára különleges élményt jelentett az angol nyelvű kommunikáció, az eltérő kulturális háttérrel rendelkező résztvevők gondolatainak és érzéseinek megismerése. Az együttézés, a kíváncsiság és a közös emlékezés légköre mindannyiukat arra ösztönözte, hogy felelősségteljesen gondolkodjanak a múlt tanulságairól, és tudatosabban viszonyuljanak a jelen társadalmi kérdéseikhez.

Ez az esemény nem csupán történelmi ismereteiket bővítette, hanem emberi hozzáállásukat, empátiájukat és erkölcsi érzékenységüket is mélyítette. A brněneci látogatás minden résztvevő számára meghatározó és maradandó élmény marad.

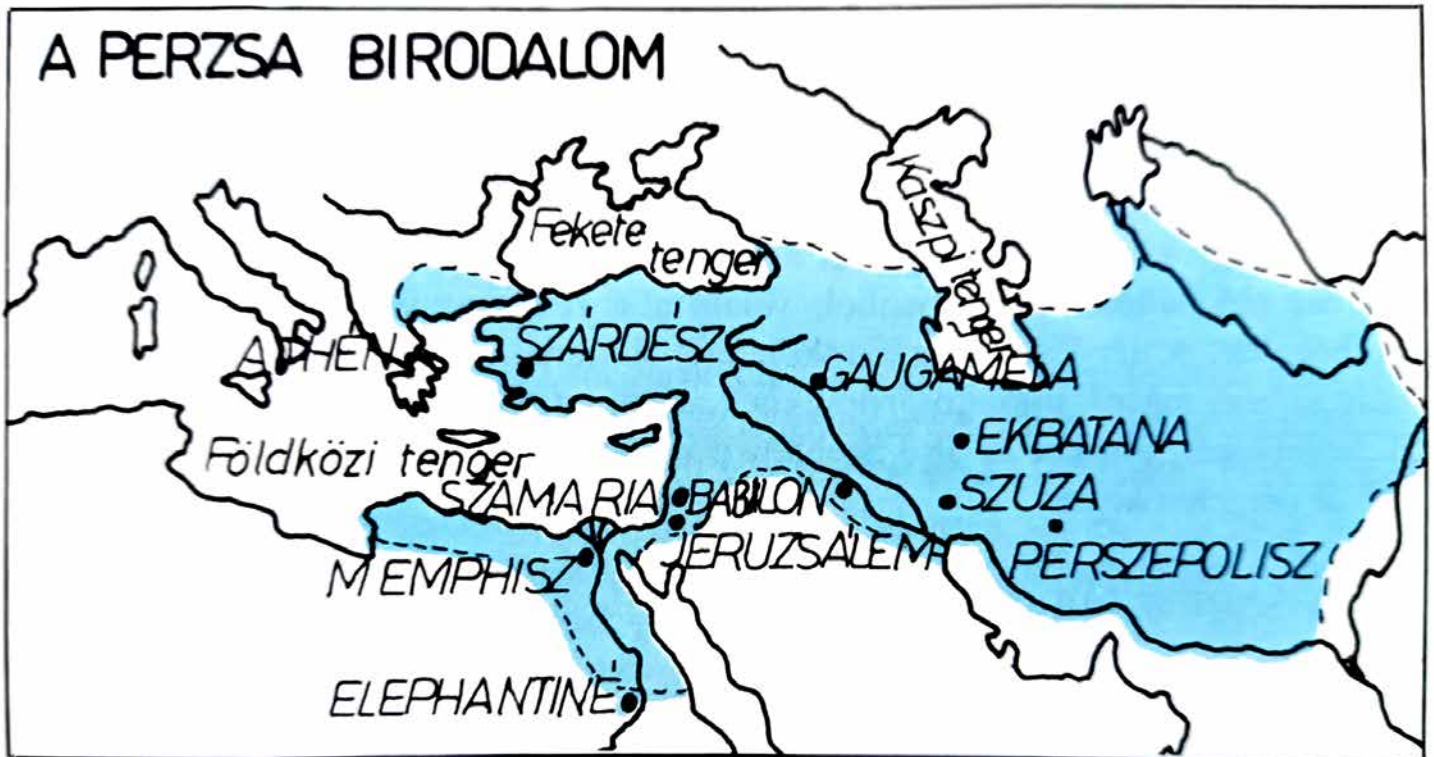
Képek: Szűcs Róbert

*Szűcs Róbert
mesterpedagógus;
a Zachor Alapítvány Nagykövete
Nyíregyházi Zrínyi Ilona Gimnázium és Kollégium*

A zsidó nép története

17. A babiloni fogság

A perzsa birodalom

A száműzöttek tömegei hosszú sorokban vonultak Babilónia felé. A menet élén a nemzetségfők, a papok és a leviták haladtak. Megérkezésük után a számkivetettek belátták, hogy egyhamar nem térhetnek vissza a hazájukba, ezért követték Jeremiás próféta tanácsát:

„keressétek annak a városnak a jólétét, ahová száműztek benneteket. Imádkozatok érte az Örökkévalóhoz, mert az ő jóléte lesz a ti nyugalmatok”. A zsidók lassanként igyekeztek letelepedni, berendezkedni az idegen földön. Idővel sokan sikeres pályát futottak be, magas állami állásokat tölthettek be, komoly vagyona tettek szert. Számosan laktak a fővárosban, mások a nagy folyók, a Tigris és az Eufrátesz mentén telepedtek le. A hatalom megengedte nekik, hogy tetszés szerinti helyeken lakjanak, de ők mégsem szóródtak szét a birodalomban, hanem együtt maradtak a közös településeken. A száműzöttek tudatában voltak annak, hogy ugyan jó körülmények között élnek, de mégis idegenben. Megtanulták az arámi nyelvet, amit országszerte beszéltek, de nem felejtették el héber anyanyelvüket sem, hiszen ezen a nyelven íródtak a szent könyvek, amiket a hazájukból magukkal hoztak, és a gyülekezet termeiben, vagy házaikban olvastak. Ezek a termek valószínűleg a zsinagógák elődjai. A zsidók vallásos életvitele teljesen különbözött a babiloniak életmódjától. Ezért zárt, elkülönült csoportot alkottak, saját étkezési és házassági szabályait követték. Megünnepezték a szombatot és a többi zsidó ünnepnapot. A lehetetlenné vált zarándoklatok helyett most a gyülekezeti termeikben jöttek össze, a hajdani áldozatbemutatót imádkozással helyettesítették. Ezt az állapotot a számkivetettek csak átmenetinek tekintették, abban reménykedtek, hogy Isten megkönyörül rajtuk, és visszatérhetnek saját országukba.

A meglehetősen jó babilóniai körülmények ellenére a nép vágyakozása az elvesztett haza iránt egyre csak nőtt. Múltak az évek, és a száműzöttek lassan beilleszkedtek az új környezetbe, alkalmazkodtak a körülményekhez. A zsidó gyerekek babilóniai neveket kaptak, a hónapoknak is assír – babilóniai neveket adtak. A vallási életet azonban nem érte károsodás. A vallási - nemzeti vágyakozást mindenekelőtt az imákban lehetett kifejezésre juttatni, ami a nép szellemi megújulásának egyik forrása volt. Az emberek az imaházakban (bét kneszet) gyülekeztek, naponta tanulmányozták a Tórát. Arccal Jeruzsálem felé imádkoztak, így könyörögtek Istenhez a Cionba való visszatérésért. Minden egyes imaházban a pap (héberül kohén) olvasott fel szombaton és az ünnepnapokon a Tórából vagy a próféták könyveiből. Ők magyarázták a Tórát és tanították a népet. Az Istenbe vetett hit egyre mélyebb lett, a száműzöttek híven teljesítették a Tóra parancsolatait. Amikor azonban a szabadulás túlságosan sokáig váratott magára, sok száműzöttben felmerült a kérdés, hogy egyáltalán lehetséges - e egy világhatalom uralma alól valaha is felszabadulni. A kétségbeesésnek ezekben az óráiban a próféták és a nép vénei nyújtottak vigaszt mindazoknak, akik már a szabadulás minden reményét elvesztették. A vezetők ezen csoportjának élén Ezékiel próféta állott, aki a vigasztalás és a nemzeti újjászületés prófétája lett.

Júda meghódítójának halála után versengés tört ki az örökösei között, ami a hatalom meggyengüléséhez vezetett. Ezt az állapotot használták ki Babilónia ellenségei, a médek és a perzsák. Ők Irán magas felvidékein éltek, birodalmuk a Fekete - tenger délkeleti részétől a Kaszi - tengerig terjedt. A médek és a perzsák vallási - nyelvi rokonságban éltek, mégis, a médek hosszú ideig elnyomták a perzsákat. Ez a helyzet megváltozott, amikor a perzsa

Kürosznak sikerült a médeket legyőzni, sőt, győztes hadjáratok után megalapította a perzsa birodalmat is. A médek legyőzése után Kürosz Babilónia ellen fordult, amelynek fővárosa harc nélkül jutott a kezére. Nabonaid, a babilóniai király fogságba esett, és Kürosz i.e. 539. októberében nagy diadallal vonult be Babilonba. Nabonaid fiának, Belsőacár lakomájának a története Dániel könyvéből ismert. A lakomát a fővárosban töltött utolsó éjszakáján tartotta, sok fejedelemmel és a kíséretével. Bortól mámorosan megparancsolta, hogy hozzák elő a Nabukodonozor által a jeruzsálemi Szentélyből elhozott arany és ezüst kelyheket és edényeket. Amikor mindannyian ittak a kelyhekből, Belsőacár hirtelen emberkéz által írott jeleket látott meg a falon, amelyeket sem tanácsadói, sem bölcsei nem tudtak megfejteni. Akkor hívták segítségül Dánielt, a judeai királyi nemzetségből származó férfit, aki elolvasta, és megfejtette az írást: „mene mene tekel ufarszin. Megmértél és könnyűnek találtattál. Királyságod Médiának és Perzsiának adott.” Dániel értelmezése beteljesedett. Babilóniában lehanyatlott a Nap, és megkezdődött a Perzsa uralom.

Kürosz győzelme felébresztette a száműzöttekben a hazatérés reményét. Hitték, hogy a megváltozott helyzet miatt a próféta szavai valósággá válhatnak. Ahogyan Jesájá próféta jövendölte, Isten Küroszt saját követévé tette. A korábbi hódítókkal ellentétben Kürosz nem volt zsarnok, hanem türelmes uralkodóként viselkedett. Egy évvel a Babilóniába való bevonulása után megengedte a zsidóknak, hogy hazatérjenek és újjáépítsék Jeruzsálemet és a Szentélyt. A király rendeletét héberre is lefordították, Ezra könyve őrizte meg az utókor számára. Így indult el Júdea felé i.e. 537-ben az első nagyobb csoport. A visszatérők élén Zerubábel állt, egy Dávid házából származó herceg, akit Kürosz Júdea helytartójának nevezett ki. Józsuá ben Jocádák állt mellette, aki majd az új Szentélyben a főpap tisztét (kohén gadol) lesz hivatva betölteni. Kürosz a babilóniai által zsákmányolt templomi kincseket is visszaadta. Amikor a hazatérők öt hónapos vándorlás után végre megérkeztek, mindenki az eredeti származási helyére, illetve családjá lakóhelyére ment. Így népesült be újra Jeruzsálem környéke. Azok a családok, amelyek az eredeti birtokukat nem kapták vissza, északon Bét-Él környékén, vagy magában Bét-Élben, délen Bét-Curban, keleten Jerikóban, nyugaton pedig Lodban telepedtek le. A családok fejei Jeruzsálembe mentek, hogy mielőbb hozzákezdhessenek a Szentély felépítéséhez. Az ország északi részén az asszírok által betelepített nép élt, akiket a Szamaria nevű vidékről szamaritánusoknak neveztek. Ők a száműzött tíz törzs jogszerinti örökösének tekintették magukat, ismerték az áldozati szertartást, tartották a zsidó vallást, azonban más isteneknek is szolgáltak.

Kürosz perzsa király sírja

Ezért a zsidók nem fogadták el őket a tíz törzs utódainak.

A kézművesek nekikezdték a Szentély felépítéséhez. Beszerezték a szükséges építőanyagokat, így nagy mennyiségű cédrust is a Libanon hegyeséből. A nagy vállalkozás költségeit a perzsa uralkodó kincseiből, a Babilóniában maradtak adományaiból és a visszavándoroltak hozzájárulásaiból fedezték. Az alapkövetését a nép túlradó örömmel fogadta. A szamaritánusok, ahol tudták, gátolni igyekeztek az építkezést. Az uralkodónál bevádolták a zsidókat azzal, hogy nemcsak a Szentélyt akarják újjáépíteni, hanem Jeruzsálemet erődített várossá akarják tenni, hogy szembe szállhassanak a királlyal. Kürosz távollétében a helytartói hitelt adtak ezeknek a híreszteléseknek, és leállították a templom építését. I.e. 530-ban Kürosz Ázsiában elesett. Utódja, Kambüszész nem hatálytalanította az építési tilalmat. Sok jeruzsálemi már nem hitt abban, hogy egyszer mégiscsak felépül a Szentély. A mindennapi gondok, a megélhetésért folyó küzdelem lassan elfeledtette velük, hogy a Szentély befejezetlenül maradt. Azért voltak, akik kétségbeesetten keresték a lehetőséget az építkezés folytatásának. Erre csak akkor nyílt lehetőség, amikor i.e. 522-ben Dáriusz lépett trónra. Haggáj és Zehárja próféták lelkesítették a népet, és a zsidók újra nekiláttak a Szentély építésének. A nép vezetői nem csalódtak Dáriuszban. A király Szíriában szolgáló hivatalnokai tájékoztatták a királyt a jeruzsálemi eseményekről. Amikor Dáriusz a királyi levéltárban megtalálta Kürosz rendeletét, megadta az engedélyt az építkezés folytatására. Így történt, hogy hetven évvel az első Szentély pusztulása után i.e. 516-ban felavathatták a második Szentélyt. Ezért beszélünk a mai napig hetvenéves babilóniai fogságról. A felszentelési ünnepséget Zerubábel és Józsuá főpap vezette, és az emberek az ország minden részéből özönlöttek Jeruzsálembe, hogy részesei lehessenek a felemelő eseménynek.

Főpap ünnepi viseletben

A Babilóniában maradt zsidók megtartották őseik szokásait, a Tóra törvényeit. A szombatot szent pihenőnapként ülték meg, áhítatosan hallgatták a tóraolvasást, és a Tórához fűzött magyarázatokat. A Tóra ismeretének terjesztéséhez azonban sok Tóra-tekercsre volt szükség, ezért a könyveket pergamenre másolták. Ezt a munkát csakis a Tóra szövegeiben jártos férfiak végezheték (a szóférok), hiszen a másolás során a legkisebb hiba sem fordulhatott elő. Fontos volt a Tóra terjesztésében az írás megváltoztatása, hiszen az óhéber írás, amivel a Tóra íródott, már igen nehezen volt olvasható. Ezért a szóférok bevezették a ma is használatos kvadrát írást, amely könnyebben olvasható. A régebbi írásformát csupán a szamaritánusok őrizték meg a maguk Szentírásában.

Glück Gábor

Forrás: Jacob Allerhand: A zsidóság története

A képek forrása:

Jacob Allerhand: A zsidóság története

Av. N. Pollak: Izrael népének története

Miskolc feltámad...

Mintha ma lett volna.

Tambur Mór egyenként kérdezi fel az áldásokat. Majd a jól végzett tanulás tudatában szétszéledünk a hitközség udvarán. Tárva a zsinagóga főkapuja, csábító a kiáramló hűvös a nyári kánikulában. Bemerészke-dem a félhomályba, egészen a bimáig* majd ott amolyan gyermekes csínnyel utánzom Jidült. Senki nem láthat, úgy hajlongok teljes áhítattal, s lendülettel, ahogyan ő szokott imádkozáskor. Hol balra, hol jobbra fordulva, mint aki transzba esett. Pár másodperc elteltével, arccal csapódom az asztalhoz. Megsínyli az orrom és a szám. Egyedül vagyok, teljesen magamban, mégis úgy érzem, akaratom ellenére fejelek bele a lájnló bimába. Megérdemelten. Talán mégsem vagyok egyedül.

Tényleg mintha ma lett volna.

Akárhányszor lépek be a Kazinczy utcai zsinagógánkba elárasztanak kora ifjúságom kellemes emlékei. Fülemben csengenek a folyosók lengő ajtóinak csapódásai, a női karzat deszkapadlójának semmihez nem hasonlító nyikorgása, a három hajót betöltő zsidobongás és az udvarról beszűrődő gyerekszivaj. Amikor öregeink ünnepek alkalmával kitliben, szalmapapucsban mormogva fohászokodnak, hogy neveink újabb egy esztendőre bepecsételtesenek a Teremtő könyvébe.

Azok közé tartozom, akik még tudják kik népesítették be a hitközség udvarát.

Akkor is idejártam, amikor a nagy vaskapu előtt ki bejövet óvatosságból vagy félve körbe nézünk lát e minket valaki az ismerősök közül. Jobbra az első lakásban Csulák János bácsi a templom szolga, aki már hajnalban befűt az imaterem méretes cserépkályhájába. Jántevkor** csak ő kapcsolgatja a villanyt. Az Izraelből hazatelepült Klein család, Zoli Bácsi és Irénke néni és egy fiúk Tibor egy szűk másfél szobában élnek. Klein nénitől kell kóser piskótát rendelni a jorzájtkori kidusshra. Utánuk egy nyugalmazott rabbi költözik melléjük. Lauttmann Lázár, a same-szok*** samesza és népes családja a sarokban lakik, mígnem aljázna. Emlékszem, amikor meghozták a hatalmas faladát, amelybe minde-nüket belegyömöszölik, amit magukkal vihetnek. Megjelenik a párt megyei első titkára és két finác, hogy együtt megereljenek mi az, ami a család jussa maradhat. A templommal szemben a szegényes fapadlós rabbi szoba mellett az iroda vagy a hivatali szoba a hitközség titkársága a pénztárral. A hetvenes évekig Weiszék, Jiddül a sakter családjának a lakása zárja ezt a patkóalakú földszintes épületsort. Hozzájuk közel itt van az alkalmi vágoda, amikor a régi Arany János utcait lebontják. Apukámat a hatvanas évek elején itt az udvar közepén búcsúztatja Schük Jenő miskolci főrabbi. Emészt a bánat, tartom magam, mert nincs más, aki anyukámat vigasztalná. Jenő bácsi félrehúz, majd teljesen váratlanul egy késsel megszagatja az egyetlen jó, szürke, divatos, s bolyhos twist pulóveremet. Ezt is megkönnyezem és innentől csaknem egy évig minden reggel este kádíst mondok. Mert abban az időben Miskolcon szinte minden nap összejön két minjen. Imádkozás előtt az öregek, mint a verebek a villanydróton végig ülnek az imaterem előtti gyalulatlan fapadot. Megérzéseiket mondogatják, kételkedés nélkül, hogy ha elmegyünk itt már mindennek vége. Olyan mintha a mostani magunkat hallanám. Kísért a múlt, de nem adjuk fel. Csak azért sem. Deutsch Miklós elnök úr vendégeinket kincstári optimizmussal vezeti végig a hitközség udvarán. Hol a Mazsihisz elnökét, Izrael állam nagy-követeit, minisztereit vagy az éppen regnáló polgármestereket. Joggal büszke, hogy az elmúlt egy évtized során megértük a feltámadást. A részlegest. Megújult az imaterem és az étkező. Van kóser konyhánk és már csak emlékeinkben él a dohos raktár, ahová telente takarékoságból behúzódtunk imádkozni és kiddust tartani. A rásekol érdeme, kijárta

a régi elhanyagolt mikvé teljes felújítását. Országos viszonylatban is páratlan, a fővárosban sincs ehhez hasonló rituális építmény. Már csak képeken szörnyülködünk mi volt az udvar hátsó traktusában, ahol valaha még egy virágzó kóser hűsölt működött. Dorogi Dezső bácsi vezetésével. A nagytakarítás után sikerült itt kialakítani egy közösségi teret, könyvtárral, ahol talán még egy célnak megfelelő rabbi szoba is lehet, ahová a fiatalok járhatnak tanulni. Nem porzik már az udvar és nem tocsogunk a sárban, még tavaly kikövezték azt a szent helyet, ahol mi héderbe járók rúgtuk a labdát.

Hogy mitől szent – nos, úgy tartják, az a tér, ahol egyszer boldognak éreztük magunkat az örökké áldott lesz. Jut eszembe a régvolt csatársor Szegfű Gyuri, Deutsch Micu, Öcsi és jómagam, miként cseleztük körbe az ország első világháborús zsidó katonák emlékművét, amely maig az udvar közepén áll. Barátaink Bán Andris, Lang Lali, Klein Tibi és Fischer Imi már nincsenek köztünk. Ámulnának, és nem hinnék, hogy ez az a hitközség, amelynek udvarán hol a labdát kergettük hol pedig a kis színházteremben pingpongoztunk naphosszat.

Döngessük a mellünket, kellő mérséklettel. Nálunk hetente legalább négyszer összejön az Istentisztelet. Nem véletlenszerűen. Van egy szigorú rabbink – a háború után fél évszázadon túl - Markovics Zsolt, aki képes összefogni a nyolcvan évvel ezelőtti borzalmas Holokauszt utáni másodgenerációs miskolci zsidóságot. Nem irigylem ezért.

Grósz Endre nagy tekintélyű alelnök úgy saffarkodik a közösség pénzével, mint a sajátjával. Szőrösszívűnek látszik, aki a fogához veri a garast. Persze csak úgy tűnik, igazából megengedőbben gálans, s előrelátó, neki köszönhetjük, ma már arra is futja, amiről azelőtt álmodni sem mertük.

Él az avasi sírkert, gondozottak a parcellák és minden júniusban szép számmal emlékezünk meg azokról, akik nem éltek túl az Auschwitz haláltábor poklát. Kaptunk egy csodálatos zsidó múzeumot, kiállítótermet, amelyhez nincs hasonló vidéken. Látogatottsága is egyedülálló egymást érik, a csoportos érdeklődők és fenntartunk egy sikeresen működő nagy létszámú múzeumi baráti kört. Számukra minden hónapban rendezünk egy találkozót, ahol a város filoszemitái neves előadókkal és vetítésekkel betekintést nyernek a zsidóság rituális életébe. És már kétszer sikerült megrendezni a miskolci zsidó sőletfesztivált, amelyen annyian voltak, hogy megtelt az udvar a látogatókkal.

Hogy mi fáj. A benső sovinizmusom, lokálpatriotizmusom mondatja, a vidék egyik legszebb zsinagógájának belsője romokban van. A miénk. Belekezdtek a felújításába majd a félbe maradt rekonstrukció idején felszedték padokat és visszaszállításkor egymásra dobálták. Ott, ahol valamikor félszáz tórával táncoltunk szimhesz tojrekor, most nagyobb a káosz, mint a második világháború után. Magamat is hibáztatom, hiszen nem voltunk a topon az érdekvérvényesítési versenyben.

A múzeum látogatói gyakran ide is benéznek és szörnyülködnek. Röstelljük. Imádkozunk, fohászokodunk, szeretnénk megérni az újra avatást, nagyon akarjuk, hogy egy közeli Jomkiperkor ismét itt könyörögjünk a Mindenhatóhoz.

Itt mondjunk hálát és köszönetet, hogy újra fény ragyogja be a miskolci zsinagógát.

Szántó István

* a Tóra olvasására szolgáló asztal

** ünnepek alkalmával

*** templomszolga

Temetői nyitvatartás

A vasárnapi és pénteki nyitvatartás évszaktól függetlenül 9.00–12.00-ig. Hétfőtől csütörtökig április 01. és október 14. között 9.00–16.00-ig, október 15. és március 31. között 9.00–12.00-ig látogatható. Zsidó és állami ünnepeken zárva van, az állami ünnepeken vagy a hivatalos nyitvatartási időtől eltérő időpontokban a temető gondnokával történő megállapodás alapján látogatható.

Csalószki István temetőgondnok elérhetősége: 06-20-4977-532

SÓFÁR

a Nyíregyházi Zsidó Hitközség folyóirata

Postacím: 4400 Nyíregyháza, Mártírok tere 6.

E-mail: nyirssofar@gmail.com Tel./fax: (36)-42-417-939 Web: www.sofar-ujzag.hu

Tördelés, nyomtatás: Gprint Iroda (4400 Nyíregyháza, Szarvas u. 37/A)

Számlaszám: OTP 11744003-20331427

Lapalapító és fotók: Tóth-Ábri Péter

Szerkesztő: Glück Gábor

Felelős kiadó a Nyíregyházi Zsidó Hitközség

A MAZSIHISZ technikai száma 0358

Támogatók: Miniszterelnökség, BGA, a MAZSÖK mint kedvezményezett